

Sotsiaalkaitse Euroopas ja Tartus

Meida Griin

Eesti ja sealhulgas ka Tartu sotsiaalkaitstesüsteem on oma pisut enam kui kümneaastase arenguperioodi jooksul saanud üsna nüüdisaegse ja euroopaliku ilme, oma rolli täidavad selles nii sotsiaalkindlustus kui hoolekanne. Uued ülesanded sotsiaalkaitstes on seotud ennekõike mitmete ühiskonnas aset leidvate tendentsidega: majanduslikult aktiivsete inimeste ja ülalpeetavate suhtarvu langus, rahvastiku vananemisest ja kallinevatest ravivõidest tingitud tervishoiukulutuste kasv, kõrge tööpuudus koos tööjõupuudusega, muutunud pere- ja soorollid. Kui sotsiaalkindlustus on ennekõike riiklikult reguleeritud ja seega kõigi eestimaalaste jaoks ühtse korraldusega, siis sotsiaalkaitse korraldamine on valdavalt kohaliku omavalitsuse pädevuses ja arvestab rohkem kohalike erisustega, aga sõltub samas ka ühe või teise omavalitsuse eelarve võimalustest. Arenguruumi on sotsiaalkaitstes nii riiklikul kui omavalitsuse tasandil ennekõike tööhõivet ja inimeste omaalgatust soodustavate meetmete rakendamisel, rahaliste toetuste ja teenuste süsteemi sidumisel kui ka puuetega inimeste rehabiliteerimisel ja ennetustöö osatähtsuse suurendamisel.

Alljärgnevalt lühike ülevaade Eestis tänaseks rakendunud sotsiaalkindlustuse ja toetuste skeemidest ja nende vastavusest Euroopa sotsiaalpoliitika traditsioonidele.

Pensionireform

Eesti on oma pensionisüsteemi reforminud alates 1990. aastast. 1997. aastal võeti suund kolmesambalisele pensionisüsteemile, mis maandab paremini rahvastiku vananemisest ning majandus- ja poliitilistest arengutest tulenevaid riske pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse osas. Vananevaks loetakse ühiskonda, kus 7% elanikest on 65-aastased või vanemad. Eestis on käesoleval ajal vanemaelisi umbes 15% elanikkonnast, ÜRO rahvastikuprognoosi kohaselt võib aastaks 2030 moodustada eakas elanikkond Eestis neljandiku. Eestis on ligi 600 000 töötajat ja ligi 400 000 pensionäri (1,55 töötajat pensionäri kohta), mis näitab pensionäride ja töötajate vahekorra kriitilist taset. Tartu Pensioniamet maksis 2002. aastal pensioni 25 810 inimesele, sealhulgas 20 430 vanaduspensionärile.

I sammas tähendab riiklikku

solidaarset pensionikindlustust, mille kaudu tänased maksumaksjad maksavad pensione tänastele pensionäridele. Riikliku pensioni ülesanne on tagada vanaduses kaitse vaesusriski vastu, aga ka toitjakaotuse või töövõime kaotuse korral. Maksumaksjate ja pensionäride suhtarvu halvenes on oht, et riiklike pensionide suurus väheneb, sellest tuleneb ka vajadus pensionikindlustuse II ja III samba järele.

II sammas tähendab kohustuslikku kogumispensionit, mis võimaldab täna-ajal töötajatel vanaduspõlveks riiklikule pensionile lisa koguda, III sammas tähendab vabatahtlikku täiendavat kogumispensionit, mida riik toetab maksusoodustustega. Vabatahtliku kogumispensioniga on tänaseks liitunud umbes 7% maksumaksjatest.

Eesti vanaduspensionid vastavad täna Euroopa sotsiaalharta ja Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeksis nõutud miinimumtasemele, milleks on 40% meeslihttöölise keskmisest netopalgast. Eesti Vabariik on sotsiaalharta vastava artikli ratifitseerinud ja seega võtnud kohustuse seda taset hoida. Vanaduse ja toitjakaotuse hüvitiste osatähtsus sotsiaalkaitse kulutustes on Eestis ja Euroopa Liidus ligilähedane, moodustades 1999. aasta andmetel vastavalt 44,8 ja 46%.

Töötuskindlustus

2002. aastal rakendunud töötuskindlustuse seadus tagab töötajatele hüvitise töötuks jäämise, kollektiivse

koondamise või tööandja maksejõuetuse korral. Töötuskindlustuse eesmärgiks ühiskonna tasandil on majanduse valutum ja sujuvam ümberkorraldamine. Töötuskindlustushüvitis kindlustab inimesele töötuks jäämisel toimetulekuks piisava sissetuleku, toetab aktiivseid töötöösinguid ja motiveerib inimest kiiresti uuesti tööle asuma. Erinevalt 400-kroonisest töötü abirahast kaitseb piisavalt suur hüvitis töötut ja tema peret vaesumise eest.

Euroopa sotsiaalharta ja Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeksi kohaselt peab töötuskindlustushüvitis moodustama vähemalt 45% töötaja varasemast töötasust ja hüvitise kestvus on vähemalt 13 nädalat. Eesti töötuskindlustushüvitis vastab neile nõuetele, moodustades 100 päeva jooksul 50% eelnevast palgast, järgnevalt 40%.

Töötuskindlustus on solidaarsuskindlustus ja kohustuslik nii töötajale kui tööandjale, kuigi töötuks jäämise risk on erinev nii majandusharude lõikes kui ka lähtudes inimese haridusest, ametist ja tööalastest ning sotsiaalsetest oskustest. Töötuskindlustuse saamiseks peab inimene olema kohalikus tööhõiveametis töötuna registreeritud ja nõus koheselt tööle asuma talle pakutud sobivale tööle. Töötuskindlustuse süsteemiga paralleelselt eksisteerib ka töötü abiraha süsteem. Abiraha makstakse töötule, kellel puudub õigus töötuskindlustushüvitisele või kes ei ole seaduses ettenähtud aja jooksul vältel tööd leidnud. Tööhõiveprobleemide lahendamisel on oluline koht ka

tööturuteenustel: kutsenõustamisel, tööturukoolitusel ja toetusel ettevõtluse alustamiseks.

Töötusega seotud hüvitiste osatähtsus oli 1999. aasta andmetel Euroopa Liidus 6,8% sotsiaalkaitse kulutustest, Eestis oli vastav näitaja samal perioodil 1,9%. Tartumaa Tööhõiveametis registreeris 2002. aastal ennast töötuks 6 585 tartlast, kellest 2 837 sai töötü abiraha. Töötute hulgas on aastatega suurenenud 16-24-aastaste osakaal, moodustades 23% kõigist töötutest.

Ravikindlustus

Eestis kehtib kohustuslik ravikindlustus alates 1992. aastast. Ravikindlustuse tuluallikaks on tööandja poolt tasutav maks 13% ulatuses brutopalgast. Eesti ravikindlustuse eesmärgiks on elanike tervise hoidmine, terviseuuringute ja raviteenuste eest tasumine, hüvitise maksmine haigusest või õnnetusest põhjustatud ajutise töövõimetuse, raseduse, sünnituse ja haige pereliikme hooldamise korral ning soodusravimite maksumuse kompenseerimine. Haigekassa ülesanne on kindlustada raviteenuste ulatus, mis rahuldaks kindlustatuid. Tegelikult suurenevad paratamatult käärid piiratud rahalise ressursi ja soovide vahel, kuna tervishoiu tehnoloogilised võimalused ja inimeste soovid meditsiiniteenuste osas järjest suurenevad.

Sõltumata kindlustuse olemasolust on kõigil inimestel õigus saada vältimatut abi. Eestil on sõlmitud vältimatu abi

lepingud Soome, Rootsi, Läti, Leedu ja Ukrainaga. Haiguse, tervishoiu ja vaegurlusega seotud hüvitiste osatähtsus ulatus Euroopa Liidus 1999. aastal 35%-ni sotsiaalkaitse kulutustest, Eesti vastav näitaja oli 39,6%.

Riiklikud peretoetused

Peretoetuste süsteem on ühel või teisel kujul olemas kõigis Euroopa Liidu liikmesriikides. Euroopa 15 liikmesriigist 12-s on peretoetuste süsteem universaalne, see tähendab, et riik toetab peret sõltumata pere sissetulekust. Pere- ja lastetoetuste suurus on reeglina sõltuvuses laste vanusest, sünnijärjekorrast ning pere suuruselt. Eesti peretoetuste süsteemi eesmärgiks on hüvitada peredele osaliselt laste hooldamise, kasvatamise ja õppimisega seotud kulutusi. Peretoetuste suurus erineb riigiti oluliselt, peegeldades erinevaid arusaamu sellest, kui palju peaks riik toetama laste kasvatamist ja millised on pereliikmete vastastikused ülalpidamiskohustused.

Lõuna-Euroopa riikides on pereliikmetel seaduslik kohustus üksteist toetada. Saksamaal on täiskasvanud lapsed kohustatud ülal pidama oma abivajavaid vanemaid ja vanemad mittetöötavaid lapsi kuni 25. eluaastani. Skandinaaviamaades lasub aga vastutus pere toimetuleku eest olulisel määral riigil. Eestis on perekonnaseaduse kohaselt laste kasvatamine ja nende eest hoolitsemine vanemate kohustus, kuid peretoetuste näol jaotatakse osa laste

kasvatamisega seotud lisakoormusest kogu ühiskonnale.

Eestis on alates 1990-ndate algusest makstud peretoetusi põhimõttel, et iga laps on väärtus ja tal on õigus riigi toetusele sõltumata tema vanemate sissetulekust. Üsna sageli on tehtud ettepanekuid senise sotsiaalkindlustusena makstava peretoetuste süsteemi asendamiseks sotsiaalabina makstavate peretoetustega. Ümberkorraldustest eeldatakse suuremat kasu vähekindlustatud lastega peredele. Vastuargumentideks on laste vahel vahetegevmine, sotsiaalabina makstava toetuse halvustav ja alandav mõju, asjaajamise keerukus, toetuse administreerimise kulude tõus. Samuti märgitakse, et sotsiaalabina jaotatav toetus soodustab passiivsust ja vähendab perekonna huvi sissetulekute suurendamise vastu, tekitades nn vaesulõksu või suurendab sissetulekute varjamist. Samuti oleks ümberkorralduste mõju vaesematele peredele suhteliselt väike. 2000-kroonise sissetulekupiiri puhul pereliikme kohta saaks toetust edasi 65-70% lastega peredest, kusjuures toetus suureneks kuni 80 krooni, 2500-kroonise piiri puhul 46 krooni ja 3000-kroonise piiri puhul ainult 29 krooni.

Universaalsete peretoetuste tugevaks küljeks on iga lapse sünni väärtustamine ja iga lapse õigus riigi toetusele sõltumata vanemate majanduslikust olukorrast. Samuti aitavad üldised peretoetused kaasa sotsiaalse kaasatuse suurendamisele ühiskonnas ning sotsiaalse tõrjutuse ja vaesuse vähendamisele ja

ennetamisele.

Pere ja lastega seotud hüvitiste osatähtsus Euroopa Liidu 1999. aasta sotsiaalkaitse kulutustes oli 8,5%, Eestis vastavalt 10,7%. Tartu Pensioniameti andmetel maksti Tartus lastetoetust 2002. aastal 14 187 lapsele, paljulapselisi peresid oli 235.

Tulumaksusoodustused lastega peredele

Euroopa Liidu liikmesriikidest rakendatakse tulumaksusoodustusi lastega peredele Belgias, Hispaanias, Itaalias, Kreekas, Luksemburgis, Prantsusmaal, Portugalis ja Saksamaal. Tulumaksusoodustused puuduvad Austrias, Iirimaal, Soomes, Rootsis, Taanis ja Suurbritannias. Maksusoodustused lastega peredele on: tulumaksuvaba miinimumi suurendamine; mõningate lastega seotud kulutuste, näiteks koolitus, mahaarvamine maksustatavast tulust ja maksmisele kuuluvast summast mahaarvamised. Eestis on võimalik maksustatavast tulust maha arvata alla 26-aastase ülalpeetava koolituskulud. Alates 2002. aastast on võimalik alates kolmandast lapsest iga alla 17-aastase lapse kohta tulust maha arvata täiendavat maksuvaba tulu.

Maksusoodustus motiveerib perekonda oma sissetulekuid suurendama ja väärtustab toimetulevaid peresid ja ausaid maksumaksjaid ning võimaldab perel investeerida rohkem raha laste haridusse. Samas ei ole maksusoodustustest abi majanduslikes raskustes olevatel peredel. Maksusoodustus töötab

vaesemate perede kahjuks ka pikemas plaanis, kuna väheneb tulumaksu laekumine eelarvesse, millest suurendada peretoetusi ja teisi sotsiaaltoetusi.

Kuriteohvrite kaitse

Eestis jõustus kuriteohvritele riikliku hüvitise maksmise seadus 2001. aastal. Euroopas hakati probleemiga tegelema 1960. aastatel, 1980ndatel töötas Euroopa Nõukogu välja Euroopa vägivallakuritegude ohvritele hüvitise maksmise konventsiooni, mille kohaselt peab ohvrile hüvitist maksuma riik, kelle territooriumil kuritegu toime pandi.

Eestis makstakse hüvitist tahtlikult toime pandud kuriteo tagajärjel tekkinud üliraske kehavigastuse, vähemalt 6 kuud kestva tervisehäire või ohvri surma korral. Selline hüvitis peaks "heastama" riigi puudujäägid kuritegude ennetamisel ja on põhjendatud sotsiaalse õigluse ja solidaarsuse printsiibiga, mille alusel ühiskond korvab oma liikmetele osaks saanud vigastused. Kuna selline ohvriabi süsteem on veel väga uus, on hüvitise taotlejaid esialgu äärmiselt vähe.

Puuetega inimeste sotsiaaltoetused

Eesti põhiseaduse §28 kohaselt on puuetega inimesed riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all. 1995. aastal kiitis valitsus heaks Eesti invaliidipoliitika kontseptsiooni, mis põhineb ÜRO poolt 1993. aastal kinnitatud

Puuetega inimestele võrdsete võimaluste loomise standardreeglitel. Sellega on Eestis loodud eeldused puuetega inimestele võrdsete võimaluste tagamiseks hariduses, tööturul ja teistes eluvaldkondades. Tegelikuses on puuetega inimeste integratsioon ühiskonnale tõsiseks väljakutseks ja seda nii materiaalsete kulutuste osas kui ühiskonnas levinud eelarvamuste ja tõrjuva suhtumise muutmisel. Endiselt on puuetega inimestele ligipääsmatud paljud hooned, tänavad ja sõiduvahendid. Puuetega inimeste sotsiaalpoliitika eesmärgiks on aga kujundada ühiskond kõigile, ehk ühiskond, mis arvestab kõigi liikmete vajadustega ja tagab kõigile võrdsed võimalused.

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste eesmärgiks on aidata katta puuetega inimestel kulutusi, mis on neil puudest tingitud lisavajaduste tõttu suuremad kui teistel inimestel. 2001. aastal jõustunud seadus on jõudnud juba tekitada ulatuslikke diskussioone toetuste sihipärase kasutamise, puude raskusastme tuvastamise ja määramise korra ning oodatust suuremate kulutuste üle toetustele. Eestis saab puudega inimestele mõeldud toetusi umbes 90 000 inimest ja hooldajatoetust umbes 25 000 puudega inimese hooldajat. Puudega inimese hooldamine perekonnas on ühiskonnale kindlasti odavam ja kliendile inimsõbralikum kui professionaalse hooldusteenuse või institutsionaalse hoolduse osutamine, kuid toob perekonnale kaasa täiendava koorma. Ideaaljuhul peaks omavalitsusel olema

võimalik valida, kas määrata inimesele hooldaja, kes saab riigilt toetust või osutada puudega inimesele hooldusteenuseid, et hoolduskohustusest vabastatud pereliige saaks minna tööle.

Tartu Pensioniamet maksis 2002. aastal puuetega inimeste sotsiaaltoetust 10 836 täiskasvanud isikule ja 376 lapsesele, hooldajatoetust 3 665 hooldajale.

Eesti kui sotsiaaliik ja hoolekanne

Eesti Vabariigi põhiseaduse §28 kohaselt on inimesel õigus riigi abile vanaduse, toitjakaotuse ja puuduse korral, kusjuures abi ulatuse, liigid ning saamise tingimused sätestab seadus. Seega on põhiseaduse alusel sotsiaalabi küllaldaste ressurssideta inimese põhiõigus. Sotsiaalsete põhiõiguste tuumaks on tagada igapäevane inimväärne äraelamine. Sellist äraelamist ei saa tagada ainult rahalise toetuse abil. Sotsiaalteenused ei pea tänapäeval vaesuse all silmas ainult puhtrahalist vaesust. Sõnaga vaesus seostatakse tihti mõisteid sotsiaalne kaasatus ja sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne sidusus. Vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse põhjustest ja ilmingutest rääkides viidatakse tihti riskirühmadele, kelleks on töötud, eelkõige pikaajalised töötud, kolme ja enama lapsega ja üksikvanemaga pered, madalalpalgalised töötajad, üksi elavad eakad, puuetega inimesed. Kõiki neid riskirühmi iseloomustab ressursside puudumine, et kasutada oma õigusi, elada aktiivset ja täisväärtuslikku elu. Sissetulekute vähesus või puudumine

tähendab ühtlasi ka võrdsete võimaluste ja turvatunde puudumist. Seetõttu on vajalik üles ehitada sotsiaalteenuste süsteem – sotsiaalnõustamine, hooldamine, koduteenused, eluasemeteenused ja muu, mis aitaks igapäevaeluga inimväärset toime tulla. Kuigi abi saamine on inimese põhiõigus, määravad abi ulatuse reaalsuses riigi ja omavalitsuse majanduslikud võimalused, kellele riik on delegeerinud suure osa hoolekandekohustusest. Hoolekande ülesannete suunamine kohalikele omavalitsustele ei tohi aga tähendada seda, et riik võiks end vabastada igasugustest sotsiaalse õiglusega seotud kohustustest. Keskvõimul lasub kohustus tagada omavalitsuste piisav finantseerimine neile pandud ülesannete edukaks täitmiseks.

Sotsiaalhoolekanne Tartus

Kohaliku omavalitsuse ülesanne on vastavalt sotsiaalhoolekande seadusele abivajavatele isikutele sotsiaalteenuste, sotsiaaltoetuste ja muu abi andmise korraldamine. Sotsiaalteenus on isiku toimetulekut soodustav mitterahaline toetus. Teenuse saaja ja teenuse osutaja on kaks võrdset osapoolt ning teenuse osutamise eelduseks on kliendi või tema seadusliku esindaja soov või nõusolek teenuse saamiseks. Omavalitsus kui sotsiaalteenuste korraldaja võib teenuste osutamise delegeerida lepinguliselt mittetulundusühingutele, sihtasutustele, äriühingutele, ettevõtjatele. Kliendi huvide kaitse seisukohalt on oluline, et teenus oleks kvaliteetne.

2000/2001. aastal rahvastikuministri büroo toetusel omavalitsustes läbi viidud uurimusest “Sotsiaalteenuste vajadus ja kasutamine – sotsiaalsed ja kultuurilised erinevused” selgus, et piiratud ressursside tingimustes on vaja selget kokkulepet, millised teenused on omavalitsusele kohustuslikud ja kõigile tasuta, millised teenused aga peaksid küll olema kättesaadavad, kuid kliendi poolt tasutud. Samast uuringust tuli välja ka vajadus täpsete kriteeriumide järele, mille alusel otsustada inimese toimetulekuvõime ja sotsiaalteenuste vajaduse üle ja nõuded teenuste kvaliteedile, mis normeeriksid teenuse osutamiseks tehtavaid kulutusi ja teiselt poolt teenuse osutaja kompetentsust. Kuna sotsiaalseid probleeme on palju (tööpuudus ja selle tagajärjed, alkoholism, perekondade lagunemine, üürivõlgade tõttu elamispinna kaotamine, laste järelevalvetus jne), siis on sotsiaalhoolekandes vajadus kujundada eelistusi – kellele, mis kvaliteediga ja kui palju teenuseid pakkuda.

Kulutused sotsiaalhoolekandele moodustavad Tartu linna 2003. aasta eelarves 7% ehk ligi 40 miljonit krooni, millele lisanduvad riigieelarvelised toetused. Samasugune osa eelarvest on olnud sotsiaalhoolekande korraldamiseks ka lähiaastatel. Sellele vaatamata on Tartu viimase kümne aasta jooksul küllalt sihikindlalt arendanud pakutavaid sotsiaalteenuseid, olles mitmeski valdkonnas eeskujuks teistele omavalitsustele. Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi osakonnas ja Tartu linnale kuuluvates

hoolekandeesutustes kindlustab tartlasi sotsiaalteenustega täna 262 inimest. Praegu takistab teenuste mahtude olulist tõusu ja uute vajalike teenuste pakkumist mahukate investeringute vajadus sotsiaalhoolekande objektidesse. Sotsiaalhoolekande areng Tartus tugineb linna arengustrateegias aastani 2012 püstitatud üldistele eesmärkidele ja 2002. aastal Tartu Linnavolikogu poolt kinnitatud sotsiaalhoolekande arengukavale. Nimetatud arengukava ligi poolteist aastat väldanud koostamise protsessi olid kaasatud paljude huvigruppide esindajad ja spetsialistid Tartus sotsiaalhoolekandega tegelevatest asutustest ja mittetulundussektorist. Arengukava koostamise käigus viidi läbi mitu eakate, puuetega inimeste ning laste probleeme ja vajadusi kaardistavat uuringut, mis andsid olulist teavet uute sotsiaalteenuste rakendamiseks või olemasolevate mahtude suurendamiseks ja on ühtlasi ka aluseks edaspidise tegevuse planeerimisele hoolekandes.

Eesti ühiskond on delegeerinud vastutuse laste eest, kes ei saa realiseerida oma lapseõigust või kes on jäetud vanemliku hoolitsuseta, kohalikule omavalitsusele. Lastekaitse põhiline eesmärk on aidata lapsevanematel lahendada probleeme, mis võivad tekkida laste kasvatamisel ja püüda säilitada lapsele perekond. Ometi võetakse Tartus igal aastal arvele 65-80 vanemliku hoolitsuseta last. On väga oluline, milliseid teenuseid suudab Tartu pakkuda peredele ja nn riskilastele, et toetada

nende toimetulekut ja arengut.

Väärtustamaks Tartu linnas sündivaid lapsi, makstakse Tartus alates 1998. aastast täiendavat lapsetoetust, praegustes määrades 5000 krooni ja alates kolmandast lapsest 7000 krooni. Vähekindlustatud peredel on võimalik taotleda toetust kooli- või lasteaiatoidu kulude katmiseks.

Kuna keegi ei saa asendada lapsele bioloogilisi vanemaid, peab lastekaitse probleemide ilmnemisel ennekõike tegelema pere toetamisega. Selleks on võimalik kasutada mitmesuguseid teenuseid, mida Tartu linn ostab üldjuhul kolmandalt sektorilt. Psühholoogilist nõustamist peredele ja lastele pakuvad MTÜ-d Tartu Laste Tugikeskus ja Tartu Nõustamis- ja Kriisiabikeskus. MTÜ Hea Alguse perekülastajad on toeks väikelastega peredele, kes vajavad õpetust ja toetust lapse eest hoolitsemisel. Kooliealistele lastele vähekindlustatud ja probleemsetest peredest osutavad MTÜ-d Tartu Kristlik Noortekodu, Tartu Kristlik Kodu ja Eesti Caritas päevakeskuse teenust, et vältida sotsiaalsel põhjustel koolist eemalejäämist ja ennetada lapse sattumist tänavale.

Sotsiaalhoolekande seadus, perekonnaseadus ja lastekaitse seadus annavad omavalitsusele õiguse ja kohustuse laps perekonnast eraldada, kui lapse elu ja tervis on ohus. Lapse eest ajutise hoolitsemise saab korraldada Tartu Laste Turvakodus. Selles Tartu linnale kuuluvas asutuses on 24 kohta. Viimase kahe aasta jooksul on turva-

kodu klientideks üha sagedamini emad koos väikelastega – peamiselt eluaseme-probleemide, aga ka perevägivalda tõttu. 2002. aastal viibis turvakodus 6 ema 11 lapsega. Alla 3-aastased väikelapsed paigutatakse väikelastekodusse “Käopesa” või Elva Väikelastekodusse. Kui vanemad ei suuda vaatamata toetavatele teenustele täita oma vanemlikke kohustusi, tuleb algatada hagi vanemaõiguste äravõtmiseks ja paigutada laps lastekodusse või kasuperekonda. Lisaks eelpool nimetatud lastekodudele osutavad Tartus lastekoduteenust veel mitmed mittetulundusühingud: Tartu Mäe Kodu, Kivistiku Lastekodu, Tartu Kristlik Kodu ja Tartu Kristlik Noortekodu. Kuigi lastekoduteenuse fiinantseerimine on riigi ülesanne, osaleb Tartu juba aastaid teenuse osutamisel, toetades alternatiivseid ja väikeseid teenuse pakkujaid. 2002. aastal võeti Tartus vanemlikud õigused ära või eraldati laps perekonnast kokku 24 juhul, lastekodusse paigutati 30 ja peredesse 33 last. Positiivseks võib pidada, et 8 lapse puhul toimus tagasipöördumine bioloogilisse peresse.

Tartu linna sotsiaalhoolekande eelarvest kulub küllalt suur osa laste hoolekandele, 2003. aasta eelarvest on see ligi kolmandik.

Tartu elanikest umbes 10%-le on omistatud puue. See näitaja on arenenud riikidega samal tasemel, kuigi puuetega inimeste arvu järsk tõus viimastel aastatel on paljuski seotud puuetega inimeste sotsiaaltoetuste rakendamisega.

Sotsiaalhoolekande seadus sätestab omavalitsusele kohustuse puuetega inimestele võrdsete võimaluste tagamiseks ja toimetuleku soodustamiseks osutada mitmeid sotsiaalteenuseid: isiklik abistaja, tugiisik, viipekeele tõlk, eritransport. Kõik nimetatud teenused on Tartus olemas ja teenuste mahud näitavad aasta-aastalt kasvutendentsi. Siiski on puuetega inimestele oluliseks probleemiks ligipääsetavus hoonetesse ja piiratud võimalused tööturul. Tartu Linnavalitsuse poolt 2003. aastal läbi viidud uuring “Tartu ja tartlased” näitas, et liiklemisvõimaluste ja kaldteede puudumine on üheks sageli nimetatud probleemiks linnas.

Sotsiaalteenuseid puuetega inimestele korraldab Tartu linn samuti koostöös mittetulundussektoriga. Linna pikaajalised partnerid on isikliku abistaja teenuse osutajana noorteklubi Händikäp, viipekeele tõlketeenust osutab Tartumaa Kurtide Ühing, tugiisiku teenust autismlastele Tartu Autismiühing. Tartu oli esimene linn Eestis, kus juba 1995. aastal lahendati edukalt koostöös erasektoriga puuetega inimeste eritranspordi korraldamine. Täna kasutab doteeritud takso- või eribus- teenust keskmiselt 750 puudega inimest, kusjuures puuetega laste jaoks on kooli ja lasteaeda sõit tasuta. 2003. aastast alates on puuetega inimestel võimalik taotleda linnalt toetust oma korteri kohandamiseks, et kõrvaldada takistused toimetulekul oma eluruumis.

1993. aastal loodi Tartus psüühiliste erivajadustega klientidele tol ajal ainu-

laadne asutus Vaimse Tervise Hooldekeskus, kus pakutakse mitmesuguseid rehabiliteerivaid ja toetavaid teenuseid nii tööalistele kui eakatele erivajadustega klientidele. Praegu sihtasutuse vormis tööd jätkav asutus on olnud eeskujuks teistele omavalitsustele.

Sotsiaalhoolekande arengukava koostamise käigus püstitati puuetega inimeste poolt ülesanne edaspidi rohkem tähelepanu pöörata puuetega inimeste tööhõive probleemidele.

Eakate hoolekandel on Tartus pikaajalised traditsioonid. Tartu Hooldekodu on asutatud 1893. aastal. Täna ei suuda hooldekodu katta kogu eakate ööpäevase hooldusvajaduse mahtu ja aasta-aastalt kasvab vajadus osta hooldusteenust väljaspool Tartut asuvatest hooldekodudest. Käesoleval ajal on Tartu Hooldekodus 115 kohta ja hooldusteenust ostetakse veel 60 eakale või puudega inimesele. Hooldekodu renoveerimine kaasaja nõuetele vastavaks ja juurdeehitus olemasolevale hoonele on juba mitu aastat põhjustanud arutelusid nii linnavalitsuse kui volikogu tasandil, kuid senini pole küsimus lahendatud leidnud just investeringute suure mahu tõttu. Hooldekodu kohtade nappust peaksid aitama korvata mitmekeelsed päevase hoolduse ja koduhoolduse variandid. Koduhooldusel on täna ligi 300 Tartu üksikvanurit. Koduhoolduse eesmärgiks on kindlustada inimesele võimalikult pikaajaline toimetulek talle harjumuspärasel keskkonnas. Alates 1997. aastast pakuvad toetavaid teenuseid ja toetavad eakate püsivast

aktiivsete ühiskonnaliikmetena eakate päevakeskused. Soome Vabariigi toel renoveeriti 1997. aastaks hoone Veski 35, milles alustas tegevust esimene päevakeskus Tartus – Tähtvere päevakeskus. Täna pakuvad mitmekesiseid võimalusi huvitegevuseks oma piirkonna eakatele elanikele ka Kalda päevakeskus ja Ropka-Karlova päevakeskus. Tartu linna arengukava näeb perspektiivis ette päevakeskuste olemasolu kõigis linna suuremates asumites. Linn toetab ka eakate organisatsiooni “Kodukotus”, mille vabatahtlik tegevus on sarnane päevakeskustele. Kahjuks ei ole teenuste mahtude ja valikute mitmekesisuse osas suudetud Tartus sammu pidada eakate vajaduste ja soovidega ning Euroopas omaks võetud standarditega, kuigi kogu hoolekande eelarvest kasutatakse eakate teenustele käesoleval aastal 28%. Erasektori tulekut hoolekandeteenuste turule, mis eakate arvu kasvutendentsi tingimustes aitaks stabiliseerida omavalitsuse eelarvelisi kulutusi, takistab esialgu kasumlikkuse ja maksejõuliste klientide puudumine.

1990. aastatel on sotsiaalsete probleemide loetelu täienenud uute tõsiste ja kulukate valdkondadega: kodutus, eluaseme puudumine, toimetulematus materiaalses ja sotsiaalses plaanis. Tartu linn kulutas 2003. aastal varjupaiga ja vältimatu sotsiaallabi teenusele, millega kindlustati sotsiaalselt abitusse olukorda sattunud inimestele ajutine peavari, toit ja riietus, kokku 1,8 mln krooni. Vältimatu sotsiaallabi teenuse osutamise on linna toel enda kanda võtnud

EELK Pauluse kogudus. Vältimaks marginaalseerumist, toimetulematust ja elanikkonna kihistumist saab sotsiaallabi osakond lisaks riiklikult tagatud toimetulekupiiri kindlustamisele ja sotsiaalnõustamisele toetada ajutiselt kitsikusse sattunud ühekordsete toetustega ja korraldada pikaajalistele töötutele ning teistele tööturul madala konkurentsivõimega isikutele toimetulekukoolitust ja hädaabitööd. Samuti on inimestel, kes ei suuda konkureerida eluasemeturul ja tagada endale või oma perele eluaset, võimalik taotleda linnalt sotsiaaleluruumi. 2002. aastal võeti Tartus sotsiaaleluruumi vajajana arvele 234 taotlejat, eluruumi anti üürile või pikendati sotsiaaleluruumi kasutamise õigust kokku 282 juhul.

Eurointegratsiooni mõjud sotsiaalkaitsele Eestis

Euroopa Liidu sotsiaalpoliitilised abinõud on seotud ühisturu huvidega ja suunatud töötavale, majanduslikult aktiivsele inimesele. Sotsiaalpoliitika on sõnastatud lakooniliselt, haarates naiste ja meeste võrdõiguslikkust, sotsiaalkindlustuse koordineerimist, töötervishoidu ja tööohutust ning töötajate õiguste kaitset. Maastrichti lepinguga kasutusele võetud subsidiaarsuse põhimõte eeldab, et valdkondades, kus Euroopa Liidule ei ole õiguslikku pädevust antud, on ühenduse algatus ja sekkumine õigustatud ainult siis, kui soovitud eesmärged ei ole võimalik saavutada liikmesriigi tasandil. Kuna sotsiaalkaitsele puutuvate õigusaktide

vastuvõtmine eeldab liikmesriikide üksmeelset nõusolekut, on sotsiaalpoliitikat reguleerivate seaduste vastuvõtmine Euroopa liidu tasandil vähetõenäoline. Eurooliidu eelarvest kulub 80% põllumajandus- ja regionaalpoliitikale, ülejäänuga ei ole võimalik korraldada ühtset sotsiaalpoliitikat. Siiski seob Euroopa Sotsiaalharta Eesti kohustusega teha pidevaid pingutusi sotsiaalkaitse tõhustamiseks ja hüvitiste suurendamiseks. Eesti saab sotsiaalse arengu toetuseks abi Euroopa Sotsiaalfondist. See fond toetab eelkõige tööhõive ja

sotsiaalse infrastruktuuri arendamist, keskendudes töötajate ümberõppele ja uute töökohtade loomisele. Sotsiaalfondi ülesandeks on pikaajaliste töötute, tööd otsivate noorte ning tööturult tõrjutud inimeste tagasitoomine tööturule, et tagada neile võrdsed võimalused ja aidata kohaneda muutustega tööturul. Lisaks sellele toetatakse tööhõive stabiilsust ja kasvu ning parandatakse haridus- ja koolitussüsteeme. Seega on Euroopa Sotsiaalfond meile edaspidi toeks ennekõike investeringutel inimestesse.